

Донка Андреева

Д-Р ИВАН БОГОРОВ В ПАМЕТА НА ПОТОМЦИТЕ

Donka Andreeva

DR. IVAN BOGOROV IN THE MEMORY OF THE DESCENDANTS

Abstract: *For many years, Dr. Ivan Bogorov was underestimated by his contemporaries. Even in his birthplace, Karlovo, his anniversaries were not celebrated, and his house was destroyed by time. Only in the 1930s, on the initiative of the Vasil Levski National Committee and the organization of Karlovo residents living in Sofia, actions were taken to perpetuate the memory of the first Bulgarian journalist.*

Nowadays, there are two monuments dedicated to Dr. Ivan Bogorov in Karlovo, as well as a street and a house that bear his name. There is also a village near the city of Silistra named after him (Bogorovo) along with the community centre in it. Streets in Sofia, Varna, Burgas and Haskovo, a high school and a publishing house in Sofia, the Language School in Dimitrograd, the Vocational School of Economics in Varna and the Vocational School for Leather Products and Textiles in Plovdiv also bear his name. Furthermore, a postage stamp was issued in his honour in 1986.

Keywords: *Dr. Ivan Bogorov; contemporaries; Karlovo; Sofia; memory; descendants.*

Радикалните промени, които настъпват в българското общество по време на прехода към Новото време, са неразделна част от европейските процеси. Макар и закъснели, те бележат началото на редица новости в изграждането на българската нация. Европейският ренесанс в значителна степен се определя от идеите и дейността на учените енциклопедисти. Такива фигури откриваме и сред дейците на българското духовно Възраждане. Един от тях е полузабравеният, незаслужено останал на втори план д-р Иван Богоров.

Енциклопедична личност и неуморим работохолик – дипломиран лекар, създател на българското вестникарство, автор на първия български художествен пътепис, радетел за чистотата на българския

език, учител, преводач, речникар, журналист, издател, езиковед, словотворец и писател. Образец на интелектуалец, книжовник и просветител идеалист, кротък и благ, наивник и чудака, природно лишен от тщестлавие, сребролюбие и борбеност. Това, което го тревожи, е „заспалата българска народност“ и го вълнува „свестяването на българите“ от петвековното турско робство. Дейностите му са толкова разнообразни и стойностни, че Иван Богданов го определя като „пионер на младата българска възрожденска култура“ [Богданов, Ив. 1983, с. 183], а Тончо Жечев – „българин с европейска формация“ [Жечев, Т. 1975, с. 217].

Името му е сравнително познато или по-скоро лесно разпознаваемо. Известен най-вече като създател и редактор на първия български възрожденски вестник „Български орел“, той остава верен на журналистиката до края на живота си. Под негова редакция излизат още четиринадесет вестници и списания, работи и в четири други издания по време на Българското възраждане и след Освобождението на България. Той е и първият български възрожденец, отрил печатница в Цариград за нуждите на родната журналистика.

Неговата дейност и заслуги към развитието на българските възрожденски процеси не се заключават само в журналистическите му достижения. Той е публицист, преводач, автор на учебници, учител, създател на една от първите български граматики, радетел за чистотата на българския език. Като публицист най-пълно го представя пътеписът „Няколко дни разходка по българските места“. Освен това Богоров пръв превежда и издава на български език в подлистник на „Цариградски вестник“, а по-късно като самостоятелно издание романа на Даниел Дефо „Робинзон Крузо“. Д-р Иван Богоров е първият български възрожденец, който събира и издава български народни песни и пословици – „Български народни песни и пословици“.

Сам владеещ няколко европейски езика, той явно си дава сметка за важноста на езиковото образование. С тази цел съставя и издава първия френско-български и българо-френски речник. Богоров превежда и издава тридесет и четири книги, брошури и речници.

Д-р Иван Богоров се изявява не само като публицист и литературовед. Той е и човекът, който подчертава нуждата от развитие на промишленост, търговия, пътища и комуникации. Според него само със стопанския напредък може да се запази и просперира българската нация. С широкия си кръгозор възрожденският мислител вижда ясно предизвикателствата на бъдещето. Смята, че то е в развитието на индустрията във време, когато дори просветена Европа се страхува от „бунта на машините“. Още тогава препоръчва построяването на нови фабрики, приветства първата българска мореплавателна дружина „Провиде-

ние“, говори за необходимостта от железница между Пловдив и Бургас и мн. др.

С цел да подпомогне и стимулира развитието на българската индустрия Богоров се заема с издаването на първото в нашите земи икономическо списание „Журнал за наука, занаят и търговия“. Материалите в него са предназначени за нуждите на българските занаятчии, търговци и земеделци.

Сред многобройните му дейности и интереси не трябва да се пропускат фактът, че д-р Иван Богоров е лекар по образование и професия. Той практикува професията си в Пловдив и Цариград, като дори открива първата аптека в Пловдив. Освен това в помощ на своите сънародници издава брошурата „Селският лекар“, в която дава съвети за здравословен начин на живот, домашна и лична хигиена, предлага и домашни методи и средства за лечение на различни болести. Много са пътищата, които извървява д-р Иван Богоров.

Всестранно подготвен за своето време, той отпечатва и първата социологическа статия „Чорбаджиите“, като така поставя началото на бъдещите научни изследвания в тази област.

Учител и вестникар, лекар и стопановед, граматик и географ, преводач и издател, Богоров отдава всичко, спечелено от него за развитието и просперитета на българския народ. За да издава своите вестници, списания и книги, той влага всичките си средства, без да мисли за собственото си благополучие. Самият Раковски, впечатлен от всеотдайността на първия български журналист, пише в своя вестник „Дунавски лебед“: „Он се денем и нощем трудеше сам да пише, сам в печатницата да нагледва и работи и сам да тича по пощи. А, от друга страна, да нема най-нужните разноски и да е задлъжнял тому и оному за народное дело“.

До нас не са достигнали фотографии на Иван Богоров. Във времето, когато фотографията е модерна, той обяснява на Александър Теодоров – Балан и на Йордан Иванов, че никога не се е фотографирал. Дори когато случайни улични фотографи в чужбина са успявали да сторят това, той ги е молил да унищожат негативите. Имал е някакво необяснимо, неприязнено чувство към „самообръзката“ фотография. Единственият негов портрет е от една студентска скица на проф. Йордан Иванов, която той прави, докато наблюдава разговор между Богоров и Балан в градската градина [Недялков, Хр. 1977, с. 160]. Тази скица е запазена от проф. Ал. Теодоров – Балан и по нея се реконструира портретът на карловския възрожденец.

За да се характеризират напълно човешкият и творческият облик на д-р Иван Богоров, трябва да се проследи цялото му журналистическо и обществено развитие. Дори и в крайностите му има нещо дълбоко сим-

патично и привлекателно. В негово лице често се вижда идеалистът, който следва патриотичната си цел всеотдайно. Простосърдечие, с което защитава своите истини, придава на размислите и оценките му човешка сила и красота.

Д-р Иван Богоров умира на 20 октомври 1892 г. в Александровската болница от апоплексия. Погребан е със скромни почести. Погребението е организирано от Санитарната дирекция и Градското кметство в София. Присъстват представители на Висшето училище и много почитатели. Венци са изпратени от Министерството на просветата, от Висшето училище и от Девическата гимназия, а един от студентите произнася реч на признателност. Тленните му останки са пренесени на ръце от студентите от Висшето училище. Не присъстват официални представители от страна на Министерството на просветата и на лекарското съсловие [Патев, П. инв. № 192].

Съобщения за смъртта на д-р Иван Богоров излизат във в. „Пловдив“ от 24.10.1892 г. и в. „Свобода“ от 21.10.1892 г. В тях се посочват неговите заслуги за развитието на българската литература [Радкова, Р. 2008, с. 247]. Много по-обширен некролог е публикуван отново във в. „Свобода“ от 4.11.1892 г. Негов автор е Александър Теодоров – Балан. Той напомня за заслугите на д-р Иван Богоров и с много горчивина споделя колко недооценен е неговият труд и в каква самота и изолация протичат последните години от живота му. Описва го като скромен и толерантен към чуждото мнение, говори неговия весел и шеговит начин на изразяване в творчеството му.

Съвместен некролог, който съобщава за смъртта на Иван Богоров и Тодор Икономов, излиза във в. „Искра“. В него се акцентира на заслугите на възрожденеца към българската литература и съвременния език [Радкова, Р. 2008, с. 249–250].

Дълги години д-р Иван Богоров е недооценен от съвременниците си. Дори в родното му Карлово не се честват неговите годишнини, а родната му къща е разрушена от времето. Фактът, че той няма преки наследници, създава проблеми при опазване на наследството му. Всъщност наследници имат неговите сестри: Нона Хаджигенова (нейният съпруг е брат на известния възрожденски карловски учител и книжовник Брайко Хаджигенов), Анастасия Бакърджиева, Екатерина Дерибеева, Тана Софтова и Мария Спасова. Някои от техните потомци и днес живеят в Карлово [Деянова, М. 2016].

Едва през 30-те години на ХХ век по инициатива на общонародния комитет „Васил Левски“ и организацията на карловци, живеещи в София, се предприемат стъпки за увековечаване паметта на първия български вестникар. В РИМ – гр. Карлово се пазят преписки и протоколи на Общинския съвет в града и на общонародния комитет „Васил

Левски“ по въпроса за възстановяването на родната къща на Богоров и изработването на негов бюст-паметник.

По инициатива на карловското студентско дружество „Розов кът“ на 29.09.1931 г. в Карлово се учредява инициативен комитет за построяване на бюст - паметник на д-р Иван Богоров с председател Петър Караиванов, касиер Иван Кондаков и членове Васил Цветков, Никола Железаров, Никола Дончев, Мойсей Минчев и Никола Енков. Членовете на комитета търсят съдействието на видни български общественици и журналисти, които да съставят книжка за Богоров и чрез Министерството на народната просвета да я разпространят сред учещата младеж, а също да се изнесат няколко сказки пред карловското гражданство и с приходите от тях да се постави началото на фонда за изграждане на паметника. От 5 до 10 октомври 1931 г. Петър Караиванов, Любен Ковачев, Катя Маркова и др. изнасят сказки, от които са събрани 1198 лв. Открита е подписка, но са получени само две дарения: Карловската популярна банка отпуска 500 лв., а Христо Фъргов дарява на комитета 20 екземпляра от своя очерк за Карлово. За реализация на идеята са необходими 80 000 лв., така че начинанието пропада [Цолева-Иванова, П. 2016].

По проблема за мястото и възстановяването на родната къща на д-р Иван Богоров особено активен е карловският общественик и историограф Павел Патев. През 1934 г. той изнася пред карловската общественост беседа за живота и делото на видния възрожденец. След беседата се взема решение да се именува улицата, на която е роден и живял първият български вестникар, на негово име, както и да се запази парцелът на неговата родна къща. В писмо от 6.05.1934 г. Павел Патев уведомява председателя на общонародния комитет „Васил Левски“ в София за взетите решения, като представя списък на избрания комитет, който да съдейства за тяхното осъществяване. В комитета влизат: проф. Л. Милетич, проф. Ал. Тодоров – Балан, проф. М. Арнаудов, проф. Б. Филов, д-р Д. Киров, д-р Ст. Кесяков, д-р Т. Христов, д-р П. Караиванов, Ст. Танев, Д. Казасов, Ив. Лазаров, В. Н. Тантилов, Ив. Попов и директорите на в. „Мир“ – Ив. П. Плачков, на в. „Утро“ – д-р Ат. Дамянов, и на в. „Зора“ – Д. Крапчев. Родната къща на д-р Иван Богоров се намира в близост до къщата на бележития български скулптор акад. Иван Лазаров и на големите български дарители братята Христо и Евлоги Георгиеви в старата част на града, обявена като историческа зона „Старинно Карлово“.

Запазено е писмо до кмета на Община Карлово и Общинския съвет на града от Народния комитет „Васил Левски“, клон Карлово, подписано то неговия председател Павел Патев. Съобщава се, че барелефът на Богоров вече е изработен безплатно от проф. Иван Лазаров, кой-

то е карловец по майка, и че отливането му в бронз скоро ще започне. Авторът на писмото настоява да се предприемат стъпки за откупуване на двора, където се е намирала родната къща на първия български вестникар. Цитира думите на бившия председател на Журналистическото дружество в България Д. Казасов, който казва: „Българският орел излиза на 20 април 1846 г. под сивото небе на една чужда земя, с инстинктивния копнеж на прелетна птица, се отправя към югоизток, към Балканите, где-то небесата са високи, сини и светли, но гдето едно дълго и тежко иго бе привикнало българина с наведена глава да слуша господарите си, с пречупена снага да изкарва хляба си, с впити в земята очи да се моли Богу. Това название Български орел и днес има стойността на един светъл символ: символ на свободата, символ на копнежакъм живота на високите пориви и на широките кръгозори“. Датата на излизането на първия български вестник е възприета като официален празник на Българското журналистическо дружество. По-нататък Патев прилага скица на имота на семейството на д-р Иван Богоров, като подчертава, че целият регулиран парцел е с площ 520.35 кв. м, от които, като се приспадат 115.90 кв. м общинска собственост, остават 404.45 кв. м за откупуване. Прави изчисление, че за целта са необходими около 28 – 30 000лв. Призовава Общинския съвет да вземе решение по този въпрос [Патев, П. инв. № 159].

Запазено е писмо от 2.01.1939 г., с което кметът на Карлово уведомява председателя на общонародния комитет „Васил Левски“ в София, че преписката относно мястото на родната къща на д-р Иван Богоров е изпратена в Областната дирекция на МВР и народното здраве за издаване на нужната заповед. Кметът на общината моли председателя на комитета за съдействие. В същото писмо се отбелязва и започналото строителство на прогимназия в града. По всичко личи, че влиянието на комитета в държавата по онова време е твърде голямо. Писмото е подписано от кмета Кръстев и секретаря Кьосев.

В протокол № 10 от 27.04.1937 г. на сесия на Общинския съвет – гр. Карлово е отбелязано, че кметът на общината е докладвал, че според писмо от председателя на Народния комитет „Васил Левски“ барелефът на д-р Иван Богоров е изработен и предстои отливането му в Техническото училище в града. Поставя се въпросът за родното място на възрожденеца, което е във владение на наследниците на Стефан Станев, и за неговото откупуване са необходими 28–30 000 лв., с каквато сума комитетът не разполага. Кметът съобщава, че е влязъл в преговори със собствениците на родния двор на Богоров, които се съгласили да го отстъпят, като им се даде вместо него друго общинско място, равно по стойност на тяхното. По повод на това в същия протокол е отпечатано решението на Общинския съвет гр. Карлово да се даде на наследниците на Стефан Станев друго общинско място, равно по стойност,

което пожелаят собствениците. Протоколът завършва с настояването препис от решението да се предостави на председателя на комитета „Васил Левски“, клон Карлово, Павел Патев за сведение.

Интерес представлява и едно писмо на същия Павел Патев, който по онова време е председател на Народния комитет „Васил Левски“, клон Карлово, до проф. Иван Лазаров. С него той го уведомява за решението на Общинския съвет от 27.04.1937 г., както и за обещанието на директора на Техническото училище в града да се пристъпи към отливането на барелефа на Богоров, когато започнат занятията в училищната работилница. По-нататък в писмото Патев описва своето виждане за барелефа. Предлага на скулптора да постави един орел над барелефа: „...с впит жив поглед означающ освобождението? Орел, канящ се да литне и носящ първия вестник? Орел с широко разперени криле като покровител на барелефа – денем му сянка прави орлица? и т.н.“ [Патев, П. инв. № 192].

Въпреки усилията на карловската общественост и решенията на Общинския съвет родната къща на д-р Иван Богоров не се превръща в музей, на фасадата на който да се постави бронзовият барелеф, изработен от проф. Иван Лазаров.

Спомените на съвременниците за Иван Богоров са твърде оскъдни. Приживе той не оставя нито една своя фотография. Това е твърде странно, като се има предвид модата тогава хората да се снимат и да си разменят портрети. Богоров, който не е чужд на известна суета, пренебрегва това. Съвременниците му твърдят, че той не само не е обичал да се снима, но дори е избягвал. Запазена е само една скица на лицето му, направена от проф. Йордан Иванов през 1891 г. Барелефът, изработен от проф. Иван Лазаров през 1934 г., е по тази скица.

Проф. Георги Боршуков публикува скицата в сборника „За народна сваят, добро поминуване и родна реч“ от 1970 г. По нея са правени по-нататък портрети на възрожденеца. По същата скица е направен графичен портрет на Иван Богоров от художника Борис Ангелушев, проектиран и построен е негов бюст-паметник в Карлово. Той е дело на художничката Мара Георгиева и архитект Генади Маринчешки. Открит е на 26 ноември 1970 г. по време на честванията на 150-годишнината от рождението на възрожденеца. Поради начина му на живот документите и личните му архиви са изгубени. Не е запазена и родната къща на Богорови. Все пак в града има два негови паметника, улица и къща „Д-р Иван Богоров“. Силистренско село носи неговото име – Богорово, както и читалището в там. Улици в София, Варна, Бургас и Хасково, 140 СОУ в София, Езиковата гимназия в Димитровград, Професионалната гимназия по икономика във Варна, Професионалната гимназия за кожени

изделия и текстил в Пловдив – също. През 1986 г. е издадена пощенска марка в негова чест, а в София действа издателство „Д-р Иван Богоров“.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници/Archival Sources

Патев, П. инв. № 192. – Патев Павел. Писмо до проф. Иван Лазаров, Фонд на Исторически музей – гр. Карлово, инвентарен № 192. [Patev Pavel. Pismo do prof. Ivan Lazarov, Fond na Istoricheski muzey – gr. Karlovo, inventaren № 192].

Патев, П. инв. № 159. – Патев Павел. До почитаемия Общински съвет на гр. Карлово, Фонд на Исторически музей – гр. Карлово, инвентарен № 159. [Patev Pavel. Do pochitaemia Obshtinski savet na gr. Karlovo, Fond na Istoricheski muzey – gr. Karlovo, inventaren № 159].

Публикации/Publications

Богданов, И. 1983 – Иван Богоров. 13 века българска литература. Том 1. София: Наука и изкуство, 1983. [Ivan Bogorov. 13 veka balgarska literatura. Tom 1. Sofia: Nauka i izkustvo, 1983].

Деянова, М. 2016 – Мария Деянова. Д-р Иван Богоров и родното Карлово. – В: Будител, издание на Исторически музей – Карлово по повод 170-годишнината от издаването на първия български вестник „Български орел“, Карлово, 2016. [Maria Deyanova. D-r Ivan Bogorov i rodno to Karlovo. – V: Buditel, izddnie na Istoricheski muzey Karlovo po povod 170-godishninata ot izdavaneto na parvia balgarski vestnik „Balgarski orel“, Kalrovo, 2016].

Жечев, Т. 1975 – Тончо Жечев. Българският Великден, или Стрстите български. София, 1975. [Toncho Zhechev. Balgarskiat Velikden, ili strastite balgarski. Sofia, 1975].

Недялков, Хр. 1997 – Христо Недялков. Доктор Иван Богоров, София, 1977. [Hristo Nedyalkov. Doktor Ivan Bogorov, Sofia, 1977.].

Радкова, Р., Гоцева, Д. 2008 – Румяна Радкова, Дивна Гоцева. Посмъртни материали за български възрожденски дейци, Том 2. София, 2008. [Rumyana Radkova, Divna Gotseva. Posmartni materiali za balgarski vazrozhdenski deytsi, Tom 2. Sofia, 2008.].

Цолева-Иванова, П. 2016 – Петя Цолева-Иванова. Паметникът на Иван Богоров в Карлово. – В: Будител, изд. на Исторически музей–Карлово по повод 170-годишнината от издаването на първия български вестник „Български орел“, Карлово, 2016. [Petya Tsoleva-Ivanova. Pаметnikat na Ivan Bogorov v Karlovo. – V: Buditel, izddnie na Istoricheski muzey–Karlovo po povod 170-godishninata ot izdavaneto na parviya balgarski vestnik „Balgarski orel“, Kalrovo, 2016].